

AKTUÁLNÍ PROBLÉMY PRAKTICKÉHO VYUČOVÁNÍ ZDRAVOTNICKÝCH PŘEDMĚTŮ

Martina Cichá, Zlatica Dorková

Souhrn

Autorky se v textu zabývají aktuálními problémy praktického vyučování zdravotnických předmětů. Důraz kladou na organizační formy praktického vyučování a hygienicko-bezpečnostní pravidla, která se musí při praktickém vyučování zdravotnických předmětů dodržovat. Poukazují na aktivizační metody aplikovatelné v praktickém vyučování. Blíže popisují instruktáž a žákovské projekty. Dále se věnují problematice prověřování, hodnocení a klasifikace dovedností žáků ve zdravotnických předmětech.

Klíčová slova

Praktické vyučování, zdravotnické předměty, organizační formy vyučování, osobnost učitele, aktivizační metody, žákovské projekty, instruktáž, praktické zkoušení, hodnocení a klasifikace.

Abstract

Current problems in the practice of teaching healthcare

The present paper discusses some current problems involved in the practice of teaching healthcare subjects. Emphasis is placed on the organizational aspects of practical teaching and on sanitary and health-safety guidelines that must be respected when teaching healthcare subjects. Some methods of stimulating students' interest, which are applicable to practical teaching, are proposed. The training itself and student projects are described in greater detail. The paper further addresses the issue of examining, evaluating, and grading students in healthcare subjects.

Key words

Practical teaching, healthcare subjects, forms of organizing instruction, the personality of a teacher, methods of motivating, student projects, instruction, practical examining, evaluation and grading.

Úvod

Od profesionálního středního zdravotnického pracovníka se očekává mnohé. Především musí mít potřebné znalosti a dovednosti. K tomu především směřuje vzdělávání všeobecných sester¹ a porodních asistentek, v budoucnu výhradně na lékařských či zdravotně sociálních fakultách,² stejně tak zdravotnických asistentů, na středních zdravotnických školách.

Důležité je naučit žáky³ propojovat teorii s praxí, doslova „zvnitřnit si“ profesionální zásady jednotlivých praktických výkonů. Řadu výkonů proto musí žáci absolvovat, mnohé musí „odasistovat“. Právě o počty výkonů, počty asistencí při výkonech jde především.⁴ To by mělo být zárukou skutečného osvojení si dovedností, u sester např. dovednosti správně odebrat biologický materiál, aplikovat injekci, zavést permanentní močový katetr, odsávat dýchací cesty nemocného apod., u zdravotnických asistentů např. dovednosti správně upravit lůžko bez nemocného i s nemocným, provést ranní či večerní toaletu a celkovou koupel nemocného na lůžku, asistovat při aplikaci injekce či zavedení permanentního močového katetru apod. Co možná nejvyšší počet absolvovaných výkonů či asistencí při výkonech by však nikdy neměl být na úkor komplexní péče o pacienta.

Neméně důležité je naučit budoucí zdravotníky přemýšlet, nacházet vztahy a souvislosti, zdůvodňovat, aktivně vyhledávat a hodnotit, zejména aktuální a potenciální potřeby a problémy nemocných.

Současné ošetrovatelství vychází z holistického požadavku na uspokojování biologických, psychických, sociálních a kulturních, tedy i spirituálních potřeb nemocného. Zdravotníci by měli klientům poskytovat takovou péči, která bude respektovat jejich právo na vlastní kulturní hodnoty, víru a potřeby. Klient očekává, že budou nejen respektovat jeho kulturu, ale také, že mu vytvoří přijatelné podmínky pro uspokojování jeho specifických kulturních potřeb. Cílem

---

¹ Dále budeme uvádět jen „sestry“.

² V současné době na středních zdravotnických školách obor Všeobecná sestra „dobíhá“. Na mnohých vyšších zdravotnických školách je stále realizován obor Diplomovaná všeobecná sestra. Obor Porodní asistentka je nyní realizován už jen na lékařských či zdravotně sociálních fakultách.

³ Ačkoli jde o žáky a žákyně, většinou o žákyně, pro zjednodušení budeme dále uvádět jen „žáci“.

⁴ Např. u budoucích porodních asistentek je nutné dosáhnout požadované kvantity samostatně odvedených fyziologických porodů, stejně tak požadovaného počtu asistencí u fyziologických a patologických porodů.

zdravotníků je tedy poskytovat kvalitní péči i o pacienty odlišných kultur. Má-li být taková ošetrovatelská péče efektivní, musí zdravotníci „kulturní kontext každého klienta“ poznat a rozumět mu. Multikulturní (resp. interkulturní či transkulturní) problematika proto musí být implementována do výuky ošetrovatelství, včetně praktického vyučování zdravotnických předmětů.

Ale ani dostatek vědomostí a dovedností, o nichž se zmiňujeme výše, pro profesionalitu středního zdravotnického pracovníka nestačí. Nezbytné jsou také žádoucí morální vlastnosti, především schopnost empatie. Žáci se musí naučit s nemocným citlivě jednat a vhodným způsobem s ním komunikovat. Z vlastních ošetrovatelských i pedagogických zkušeností víme, že to mnohdy činí žákům větší obtíže než samotné ošetrovatelské výkony.

Cíle, obsah, rozsah a realizace praktického vyučování zdravotnických předmětů

Praktické vyučování zdravotnických předmětů⁵ hraje důležitou roli v přípravě žáků na jejich budoucí povolání, na práci v různých zdravotnických zařízeních ambulantiho i lůžkového typu, např. v ordinacích praktických nebo odborných lékařů, na poliklinikách, v nemocnicích, ale také v agenturách domácí ošetrovatelské péče, v léčebnách dlouhodobě nemocných, v ústavech sociální péče, ve stacionářích pro osoby se zdravotním postižením, v zařízeních pro seniory, v hospicích aj.

Protože právě studijní obor Zdravotnický asistent v současné době je a nadále bude dominantním oborem středních zdravotnických škol, zaměříme se především na tento studijní obor. V následujícím textu se proto budeme věnovat víceméně „jen“ ošetrovatelství, ošetrování nemocných a odborné praxi, neboť právě v nich je těžiště praktického vyučování u studijního oboru Zdravotnický asistent (s výjimkou předmětu první pomoc, který je rovněž nezbytné učit prakticky, a jemuž se záměrně nyní věnovat nebudeme).

V těchto předmětech je důležité rozvíjet nejen vědomosti a schopnosti, ale také, či spíše především, dovednosti žáků. Žáci by se měli naučit správně používat odbornou terminologii, efektivně komunikovat a zpracovávat získané informace, osvojit si dovednosti potřebné pro sebehodnocení a seberegulaci, pro zvládání náročných pracovních a životních situací, vytvořit si pozitivní postoj k lidem, samostatně a pohotově se rozhodovat v mezích svých kompetencí a nést za svá rozhodnutí odpovědnost.

---

⁵ Dále budeme uvádět jen „praktické vyučování“.

Obsah a rozsah praktického vyučování je v souladu s učebním plánem studijního oboru Zdravotnický asistent vymezen učebními osnovami předmětu ošetrovatelství, ošetrování nemocných a odborná praxe, které vymezují konkrétní učivo, rozdělují jej do ročníků a určují počet hodin pro jednotlivé tematické celky. Ještě konkrétněji je pak učivo „rozpracováno“ v tematicko-časových plánech těchto předmětů pro jednotlivé ročníky, v nichž je ke každému tématu uvedena konkrétní časová dotace, v kontextu s daným školním rokem (prázdninami, svátky, plánovanými sportovními a dalšími aktivitami) a řada dalších, pro daného učitele důležitých údajů, např. konkrétní výukové cíle, mezipředmětové vztahy, didaktické pomůcky a metody apod.

Praktické vyučování je realizováno jednak formou cvičení ve škole (v předmětu ošetrovatelství), jednak formou praktického vyučování na vybraných zdravotnických pracovištích (v předmětu ošetrování nemocných), včetně souvislé odborné praxe (v předmětu odborná praxe). Tak jako teoretická výuka, i praktické vyučování musí mít svůj cíl, obsah, metodiku a organizaci.

Praktická výuka v předmětu ošetrovatelství⁶

Praktická výuka v předmětu ošetrovatelství probíhá v odborné učebně, vždy za přítomnosti učitele. Je přípravou na praxi ve zdravotnickém zařízení. Třída je při ní rozdělena na skupiny, aby měli žáci dostatečný prostor pro nácvik jednotlivých výkonů a činností.

Před vyučováním je vždy nutné odbornou učebnu zkontrolovat, s cílem zjistit, zda máme k dispozici všechny potřebné pomůcky, přístroje, nástroje, zdravotnický materiál, event. je doplnit. Současně je třeba ověřit, zda jsou pomůcky, nástroje, přístroje atd. funkční (např. tonometry před měřením krevního tlaku). Někdy je nutné v předstihu uzpůsobit výuce výukovou místnost (změnit uspořádání lavic, židlí, lůžek s ošetrovatelskými modely apod.).

Problémem může být vybavenost učeben praktické výuky. Požadavky na jejich vybavení moderními a funkčními pomůckami mohou být v rozporu s reálnými finančními možnostmi školy.

Výuka musí být v souladu s vnitřními provozními řády učeben pro praktickou výuku. Je důležité, aby se žáci učili udržovat pořádek v učebnách a uklízeli po sobě všechny pomůcky. Stejně tak je potřebné vést je k dodržování zásad bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, k dodržování pracovně-právních předpisů a etických požadavků.

---

⁶ V předmětu ošetrovatelství současně probíhá teoretická výuka.

Výuka předmětu ošetřování nemocných

Výuka předmětu ošetřování nemocných je ryze praktická a v souladu s příslušnými učebními dokumenty probíhá v podmínkách reálného zdravotnického prostředí. Probíhá pod odborným vedením učitele (event. pověřeného pracovníka, který je způsobilý k výkonu zdravotnického povolání a k vedení odborné praktické výuky žáků středních škol). Tato výuka je pro učitele (pověřeného pracovníka) velmi náročná, protože je odpovědný za každý výkon, který žák provede, prakticky za veškeré žákovo konání na klinickém pracovišti.

Nezbytným předpokladem realizace výuky v klinických podmínkách jsou smlouvy s příslušnými zdravotnickými zařízeními. Vedení školy musí zajistit, aby učebním osnovám odpovídal výběr školních pracovišť. Těžiště výuky je organizováno na interních a chirurgických pracovištích. Následují dětská a gynekologicko-porodnická oddělení. Celkový počet týdnů určených pro jednotlivá pracoviště je nutno rovnoměrně rozdělit do obou pololetí. Zařazením krátké úvodní výuky v méně náročných odpoledních hodinách jsou vytvořeny podmínky pro realizaci prvních fází ošetřovatelského procesu.

Před příchodem žáků na klinické pracoviště musí být splněny určité podmínky. Žáci musí mít platné očkování proti virové hepatitidě typu B. Musí být také poučeni o:

- bezpečnosti při práci v souvislosti s manipulací s biologickým materiálem, s výbušnými a hořlavými materiály (kyslíkem, benzinem apod.), s látkami jedovatými a toxickými (dezinfekčními prostředky, cytostatiky apod.), s léky – s ohledem na možnost jejich zneužití, včetně přísných opatření v souvislosti s manipulací s opiáty apod.,
- nezbytné mlčenlivosti v souvislosti s ochranou osobních dat nemocných a důvěrností informací o jejich zdravotním stavu,
- nutnosti respektovat všechna práva nemocných.

Žáci proto podepisují prohlášení, v němž se zavazují, že s těmito specifiky práce ve zdravotnických zařízeních byli seznámeni a že budou dané zákazy – příkazy striktně dodržovat.

Důležité je také seznámit žáky s kompetencemi všech angažovaných na péči o nemocného (lékařů, sester a dalšího zdravotnického personálu, ale také jejich kompetencemi a kompetencemi učitele). Bohužel ze zkušeností víme, že v řadě zdravotnických zařízení nemají sami zaměstnanci jednoznačné povědomí o kompetencích žáků a učitelů středních zdravotnických škol, ale i jednotlivých kmenových zaměstnanců, někdy dokonce i svých vlastních. Proto se

někde setkáváme s úkolováním žáků vším možným (např. odesláním žáka na jiné pracoviště bez vědomí učitele) i „nemožným“ (např. nákupem svačin pro zaměstnance). Sestry i lékaři na oddělení musí pochopit, že žáci jsou na oddělení proto, aby se naučili komplexní ošetrovatelské péči o pacienta, ne proto, aby suplovali práci zdravotníků nebo jim dokonce dělali „sluhy“. Žáci a učitelé zase musí chápat, že je nutné do značné míry se přizpůsobit podmínkám daného pracoviště. Přirozeně skloubit obojí je někdy velmi obtížné.

Znalost klinické problematiky, praktické zkušenosti učitelů a jejich vynikající orientace v provozu nemocničních oddělení příznivě ovlivňují odbornou úroveň praktické přípravy žáků. Proto je naprosto nezbytné, aby se s provozem daného oddělení nejprve učitel dobře seznámil, poznal jeho personál, uspořádání oddělení, včetně umístění zdravotnických pomůcek a materiálu, aby měl představu o dislokaci pacientů, „zažil chod oddělení na vlastní kůži“.

Žáci musí mít přirozeně přístup ke zdravotnické dokumentaci a musí se naučit správně s ní zacházet. Se zdravotnickou dokumentací musí pracovat s vědomím, že slouží nejen jako pracovní nástroj při léčbě a ošetrování nemocných, ale také jako doklad či dokonce důkaz v případě forenzního projednávání postupu lékaře při léčení či sestry při ošetrování. V případě žákova pochybení nese plnou odpovědnost učitel (pověřený pracovník).

Nutné je umožnit žákům realizovat skupinovou či primární péči, vytvořit jim podmínky pro práci s ošetrovatelskou dokumentací a současně zajistit, aby jí žáci nebyli pohlceni přespříliš, na úkor kontaktu s nemocným. V komunikaci s nemocnými by měli být žáci empatičtí a při ošetrovatelských výkonech zvládat průvodní konverzaci. Za ideální považujeme kombinaci skupinové a individuální výuky. Za málo efektivní považujeme plošné provádění výkonů, bez patřičných znalostí o klientech.

Faktem je, že současné požadavky na praktické vyučování zdravotnických předmětů jsou orientovány spíše na výkony než na komplexní péči o pacienta. Je nepochybné, že obojí je nutné. Žák musí během své praxe na oddělení absolvovat dostatečný počet všech potřebných odborných výkonů, ovšem nikdy to nesmí být na úkor komplexního přístupu k nemocnému.

Péče, kterou žáci poskytují, musí být aktivní, podle zásad ošetrovatelského procesu. Žáky proto musíme neustále motivovat k empatickému, aktivnímu přístupu při uspokojování potřeb a řešení problémů klientů. Ideální je, používají-li žáci pro zvládnutí ošetrovatelského procesu vypracované školní tiskopisy, které ovšem musí odpovídat specifikům daného pracoviště. Při předávání informací o klientech personálu žáky vedeme k používání moderní ošetrovatelské terminologie.

Je třeba dbát na to, aby při realizaci ošetrovatelské péče žáci dodržovali předepsané standardy ošetrovatelských činností, samozřejmě již zmíněné kompetence (musíme odlišit kompetence lékařů a všeobecných sester od kompetencí zdravotnických asistentů, stejně tak nižšího zdravotnického personálu), dobře se orientovali ve zdravotnické dokumentaci i provozu daného oddělení. Učitelé musí vést žáky k osobní odpovědnosti za úroveň poskytované péče.

Pro efektivní výuku v podmínkách zdravotnického zařízení je nezbytná bezproblémová interakce mezi učiteli a žáky. Učitelé mají být žákům pozitivními vzory profesionálního chování a zmírňovat dopad stresového prostředí na žáky.

Výuka v předmětu odborná praxe

Odborná praxe žáků je organizována blokově. Uskutečňuje se na smluvním základě mezi školou a pracovištěm. Doporučenými školními pracovišti pro výkon odborné praxe jsou interní, chirurgické či dětské oddělení, případně vybraná pracoviště primární a sekundární péče. Smlouva stanoví podmínky a obsah odborné praxe. Může probíhat skupinově nebo individuálně.

Na rozdíl od výuky předmětu ošetřování nemocných bloková odborná praxe neprobíhá za stálého dozoru vyučujícího, nýbrž pod dohledem registrované sestry, která na oddělení stabilně pracuje. Učitel přichází na oddělení nárazově, v roli supervizora nad odbornou praxí žáka.

Didaktické metody praktického vyučování zdravotnických předmětů

V rámci praktického vyučování může učitel využívat různé didaktické metody, které mají aktivizační charakter a vedou k vytvoření požadovaných klíčových, odborných a dalších dovedností. Vhodně zvolené metody působí motivačně a pozitivně ovlivňují vztah žáků k praktické výuce, k učení vůbec. Příkladem takových metod je např. problémová metoda, diskuse ve skupinách, beseda, inscenační metoda, demonstrační metoda, situační metoda a projektová metoda (žakovské projekty).

Vzhledem k tomu, že žakovské projekty jsou v současné době na školách velmi aktuální, blíže je popíšeme, a to v souvislosti s praktickým vyučováním.

Hlavním cílem žakovských projektů zdravotnického zaměření je ověřit odborné vědomosti a schopnosti žáků, zejména schopnost interpretovat problémy v širších časových a předmětových souvislostech. Od žáků se očekává vlastní interpretace zjištěných faktů a jejich přehledné zpracování. Aby žáci

mohli tyto požadavky splnit, je nutné, aby žákovské projekty navazovaly na praktickou výuku. Důvodem je aplikace teoretických poznatků v reálném zdravotnickém prostředí. Žáci mají být o projektu předem informováni, a to formou „manuálu k projektové práci“. Žákům zadáme téma projektové práce. To může být stejné pro všechny žáky nebo může být určeno individuálně pro každého žáka. Zadání musí souviset s institucí, ve které žáci vykonávají praktickou výuku, tj. s konkrétním oddělením konkrétní nemocnice. Úkolem žáků může být popsat strukturu dané nemocnice, velmi podrobně popsat dané oddělení a dále komplexně zpracovat případ, který se na oddělení vyskytl (tj. situaci konkrétního klienta, jeho anamnézu, důvody jeho hospitalizace, onemocnění, jeho diagnostiku a léčbu, ošetřovatelské problémy, konkrétní péči o nemocného atd.). Kromě toho, že žáci projekt zpracují, musí jej před školní komisí obhájit. Kritéria hodnocení mají vycházet ze smyslu a poslání projektu. Může se hodnotit obsahová úroveň práce (tj. samostatné řešení úkolu, tvůrčí schopnosti, nápady, srozumitelnost, správné a vhodné využití literatury apod.), ale také její formální úroveň (dodržování norem a pravidel českého pravopisu, estetická úprava), využití práce (v praxi, při výuce), přednes a obhajoba práce (schopnost žáka obhájit své myšlenky a názory a prosadit je). Prostřednictvím projektu řeší žáci samostatně a komplexně prakticky orientované problémy za pomoci pozorování, rozhovoru, praktických činností, zdravotnické dokumentace, literatury a internetu, čímž se učí zpracovávat písemné a elektronické materiály, číst je s porozuměním a efektivně zpracovávat získané informace, což je ve zdravotnickém vzdělávání zvláště důležité.

Při praktickém vyučování je nezastupitelná metoda instruktáže. Je to slovní vysvětlení postupu práce s následnou ukázkou dané činnosti. Vyžaduje, aby učitel výkon jasně a srozumitelně vysvětlil a bezchybně předvedl. Při předvádění výkonu je možné žáky hned upozornit na chyby, které se často vyskytují. Pro správný nácvik dovednosti by po instruktáži měla následovat nápodoba (imitace) činnosti žáky, procvičování (trénink) a následná aplikace výkonu v reálné praxi.

Prověřování, hodnocení a klasifikace v rámci praktického vyučování zdravotnických předmětů

Učitel by měl žáka průběžně prověřovat a vyhodnocovat nejen jeho jednotlivé odborné výkony, jejich technické zvládnutí, ale i jejich přípravu a celý průběh výkonu, včetně komunikace s pacientem. Zvláště pak by se měl zaměřit

na celkové hodnocení žáka, jeho schopnost komplexního přístupu k nemocnému, schopnost aplikace ošetrovatelského procesu i týmové práce v reálných klinických podmínkách.

Také žáci by měli být vedeni k průběžnému a celkovému sebehodnocení, vyhodnocovat účinnost poskytované péče i její výsledky z hlediska dalšího průběhu ošetřování. V závěru každého bloku výuky na jednotlivých odděleních by žáci měli v pracovních sešitech vyhodnocovat úroveň vlastních činností pomocí slovního vyhodnocení i pětistupňové škály a následně ji porovnat s hodnocením učitelů.

Důležitou otázkou v praktickém vyučování je klasifikace žákových dovedností, tedy praktické zkoušení. Je nutné, aby učitel této formě zkoušení věnoval velkou pozornost. Doporučuje se, aby si učitel vypracoval co nejdetailejší hodnotící škálu, kterou předem žákům sdělí, vzhledem k tomu, že praktické výkony se hůře hodnotí. Při klasifikaci ve zdravotnických předmětech by se měl učitel zaměřit na žákovy dovednosti, např. jak umí využívat teoretické vědomosti v praxi, jak si osvojil odborné dovednosti a jak je umí konkrétně využít při daných výkonech, jak komunikuje s klienty a s personálem, jak si dokáže zorganizovat práci, jak udržuje pořádek na pracovišti, jak užívá ochranné pomůcky a ovládá manipulaci se zdravotnickými pomůckami a materiálem, obsluhu přístroje apod. Aby známka odrážela skutečné vědomosti, schopnosti a dovednosti žáků, musí být klasifikace plánovaná a pravidelná.

Závěr

Praktické vyučování klade na učitele velké nároky. Učitel zdravotnických předmětů má být nejenom odborník ve svém oboru, tj. dobrý teoretik i praktik, ale také výchovný pracovník. V praktickém vyučování zdravotnických předmětů je výchovná funkce zvlášť důležitá. Učitel vede žáky k profesionalitě, k příkladnému vztahu ke klientům, jejich blízkým i zdravotnickému personálu. Proto je důležité, aby měl učitel autoritu, před žáky i před svými spolupracovníky. Autorita učitele přitom nezávisí jenom na jeho vědomostech a dovednostech, ale také na jeho didaktických schopnostech, a především na jeho osobnostním a morálním kreditu.

Literatura

- CICHÁ, M. *Antropologické aspekty multikulturního ošetrovatelství*. In Ošetrovatelství – perspektivní věda a umění, s. 28–32. Praha : Grada Publishing, a. s., 2004. 388 s. ISBN 80-247-1156-7.
- DORKOVÁ, Z. *Didaktika zdravotných predmetov pre stredné odborné školy*. Olomouc : Pedagogická fakulta, 2005. 174 s.
- Profil absolventa a charakteristika vzdelávacieho programu Zdravotnícký asistent*
Učební plán studijního oboru Zdravotnícký asistent
Učební osnovy a tematicko-časové plány zdravotnických předmětů u studijního oboru Zdravotnícký asistent

Mgr. Martina Cichá, Ph.D.; Mgr. Zlatica Dorková
Katedra antropologie a zdravotvědy
Pedagogická fakulta UP v Olomouci
Žižkovo nám. 5
771 40 Olomouc
Telefon: +420 585 635 506; +420 585 635 520
e-mail: martina.cicha@post.cz; ZlatkaDorkova@seznam.cz